

SINIF ORTAMINDA ÖĞRETMEN ÖĞRENCİ İLETİŞİMİNİN YATAY VEYA DİKEY OLMASININ ÖĞRENME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hakkı Kızıloluk

Öz

Eğitimin amacı bireyin bedensel, zihinsel, duygusal yönden gelişimini sağlamak ve onu üretken hale getirmektir. Bunun için bireye, hem varlıklar, olaylar ve olgularla ilgili bilgiler; hem de bedensel ve zihinsel beceriler öğretilir. Bilgiler, beceriler öğretim yolu ile kazandırılır. Öğretim süreci bir iletişim sürecidir. Bu çalışma, öğretim süreci ile iletişim süreci arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, öğretimde etkinliğin ve verimliliğin sağlanmasında iletişimin önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, farklı iletişim türleri ve bunların öğrenme üzerindeki etkileri tartışılmış ve daha etkili olan iletişim türünün altı çizilmiştir.

Anahtar sözcükler

Eğitim, öğretim, öğrenme, iletişim.

The Effects of Vertical- Horizontal Relationships Between Teacher and Student in the Classroom

Abstract

The purpose of education is to provide the individuals with physical, mental and emotional improvement and to make them creative. The individual is taught both personalities and facts, and physical and mental skills. And therefore the individual become learned and skillful through education. The process of teaching is a process of communication. This study has been done to explain the relationship between the process of teaching and the process of communication, to emphasize the importance of communication in providing efficiency and creativity during teaching, and to point out the fact that communication should be appreciated, in addition, different types of communication and their influence upon learning have been discussed and the most influential type of communication has been underlined.

Key words

Education, teaching, learning, communication.

Giriş

Eğitimin tarihi toplumların tarihi kadar eskidir. İnsan toplum hayatı yaşamaya başladıktan sonra eğitim doğmuştur. İnsanın, gözlem ve algılama yolu ile edindiği bilgi birikimini başkalarına aktarmak ihtiyacı duyması ve bu bilgi birikimini onlara kazandırma çabası içine girmesiyle en basit anlamda eğitim başlamıştır.

Ortaya çıkan ilk eğitim informel eğitimidir. Zamanla bilgi birikimin niteliği ve niceliği değişmiş, bu bilgi birikiminin aktarılmasında informel eğitim ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine, informel eğitimin yetersiz olduğu alanlarda formel eğitime geçilmiştir.

Bugün hem formel eğitim hem de informel eğitim yolu ile insanlara bilgiler, beceriler kazandırılmaktadır. Yalnız informel eğitimin, eğitimdeki payı ve önemi gün geçtikçe azalırken; formel eğitimin payı ve önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Eğitim, önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırma sürecidir. Eğitimin hem bireye hem de topluma yönelik amaçları vardır. Eğitim bireye yönelik amaçları ile bireyi ilgi,

istidat ve yetenekleri doğrultusunda okullara ve programlara yönlendirerek onları bedensel ve zihinsel yönden geliştirmeye; topluma yönelik amaçları ile de toplumun sosyal ve kültürel birikimini yeni kuşaklara aktararak bu birikimi muhafaza etmeye çalışır.

Eğitimin, bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi, önceden belirlenmiş içeriğin farklı öğrenme ortamlarında bireylere kazandırılmasıyla mümkün olabilir. Örgün eğitim kurumlarında en yaygın olarak kullanılan öğrenme ortamı sınıftır. Öğretmen sınıf ortamında eğitimin içeriğini oluşturan bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıkları iletişim yolu ile öğrencilere kazandırır.

Eğitimin Tanımı ve Amacı

Eğitimin çok farklı tanımları yapılmıştır. Bunun önde gelen nedenlerinden biri eğitimin zamana ve mekana göre farklılık göstermesidir. Bazı ülkelerde eğitim bireyi ön plana alıp, bireye yönelik amaç ve içeriğe ağırlık verirken; bazı ülkelerde de toplumu ön plana alıp topluma yönelik amaç ve içeriğe ağırlık vermektedir. Eğitimdeki bu farklılık tanıma da yansımış, biçim ve içerik açısından farklı eğitim tanımları yapılmıştır. Durkheim eğitimi, “genç kuşağın yöntemli bir biçimde toplumsallaştırılmasıdır” biçiminde tanımlamıştır (Durkheim, 1956:71). Durkheim’in tanımı tamamen toplumu ön plana alan bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Tyler ise eğitimi “bireylerin davranış biçimlerini değiştirme süreci” olarak tanımlamıştır (Tyler, 1950:4). Tyler’in tanımı toplumun geri plana itildiği bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Tyler’in tanımına yakın bir tanım da Ertürk tarafından yapılmıştır. Ona göre eğitim “bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1984:12).

Eğitimin en genel amacı, insanı bedensel ve zihinsel yönden geliştirmek, onu üretken hale getirmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için eğitim, insanın ilgi ve yeteneklerini belirler, onu ilgi ve yetenekleri doğrultusunda programlara ve okullara yönlendirir; böylece bir yandan onun ilgi ve yeteneklerinin gelişmesini sağlarken, diğer yandan ona doğal ve sosyal varlıkların, olayların bilgisini kazandırır. İnsan bu bilgileri kullanarak doğal ve sosyal varlıkları tanımaya ve anlamaya çalışır.

Eğitim insana sosyal değerlerin, sosyal normların bilgisini kazandırır. İnsan bu bilgileri kullanarak davranışlarını toplumun beklentileri doğrultusunda biçimlendirir. Böylece toplumsal çevreye uyum sağlar ve toplum tarafından dışlanmaktan kurtulur.

Eğitim insana bedensel ve zihinsel beceriler kazandırır. Onu düşünebilen, bilgi üretebilen, doğal ve sosyal olayları açıklayabilen; koşulları olduğu zaman bu koşulların nasıl bir olay meydana getireceğini önceden görebilen insanlar haline getirmeye çalışır.

Eğitim gören insan, edindiği bilgileri kullanarak maddeye biçim verebilir ve onu bir araç haline getirebilir. Böylece teknolojiyi ve kültürü üretir. Ürettiği araçları beslenme, giyinme, barınma, korunma, ulaşım, iletişim, eğitim, eğlenme gibi doğal ve sosyal ihtiyaçlarının tatmininde kullanır.

Eğitim gören insan üretken olur. İş ve meslek hayatında nitelikli mal, hizmet, düşünce ve estetik değerler üreterek insanların hizmetine sunar.

Eğitim gören insan ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel sorunlarına ilgi duyar ve onlara çözüm yolları bulmaya çalışır.

Eğitim ve Öğretim

Eğitim, bilgi, beceri kazandırma işini öğretim etkinlikleri ile gerçekleştirir. Öğretim kavramının çok değişik tanımları yapılmıştır. Varış'a göre öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüdür (Varış, 1985:19). Diğer bir tanıma göre ise öğretim, belli bir konuda birbirini izleyen öğretme etkinliklerinin oluşturduğu süreçtir.

Öğretim süreci öğretmen ile öğrenci arasında geçen bir süreçtir. Bu sürecin bir tarafında bilgi beceri kazandıran kişi konumunda olan öğretmen; diğer tarafında bu bilgileri, becerileri kazanan kişi konumunda olan öğrenci bulunur.

Öğretim sürecinin temelinde öğrenme etkinliği vardır. Bir yerde öğretimin gerçekleşmesi öğrenme etkinliğinin gerçekleşmesine bağlıdır. Öğrenme, bilgi, beceri kazanma etkinliği olarak tanımlanabilir. Öğrenme etkinliği her ne kadar öğrencinin etkinliği ise de bunun gerçekleşmesinde öğretim sürecinin diğer yanında bulunan öğretmenin rolü büyüktür.

Öğrenme, öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişimin bir ürünüdür. Öğretmenin, belli bir konuda öğrencilerine bilgiler, beceriler kazandırabilmesi; kendisiyle öğrencileri arasında bir iletişimin kurulmasına bağlıdır. O nedenle öğrenmenin iletişimden ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

İletişim Nedir?

İletişim kavramının değişik tanımları yapılmıştır. Cüceloğlu'na göre iletişim iki birim arasında birbirine ilişkin mesaj alış verişidir (Cüceloğlu, 1987:221). Ergin ise iletişimi bir kaynağın bir mesajı bir kanal üzerinden bir alıcıya iletmesi sürecidir biçiminde tanımlamıştır (Ergin, 1998:48).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi iletişim süreci kaynak birim, mesaj, kanal, hedef birim olmak üzere dört temel öğeden meydana gelmektedir. Kaynak birim mesaj gönderen birimdir. Hedef birim ise kendisine mesaj gönderilen birimdir. İki kişi arasındaki sözel iletişimde konuşan konumunda olan kişi kaynak birim, dinleyen konumunda olan kişi hedef birimdir. Mesaj ise, kaynak birimde bulunan ve hedef birime iletilmek üzere seçilmiş olan bilgiler, duygular, düşünceler, izlenimler anlamına gelmektedir.

Mesajlar, sözlü mesajlar ve sözsüz mesajlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Sözlü mesajlar daha çok doğal ve sosyal varlıklarla, olaylarla, olgularla ilgili bilgileri, düşünceleri, izlenimleri yansıtır. Sözsüz mesajlar ise daha çok duyguları ve tutumları yansıtır.

İletişim sürecinin diğer bir öğesi kanaldır. Kanal, kaynak birim ile hedef birim arasında bulunan ve iki birim arasında mesaj alış verişini sağlayan yol olarak tanımlanabilir. İletişim esnasında çok sayıda kanaldan yararlanmak

mümkündür. Her duyu organına karşılık bir kanaldan söz edilebilir. Kaynak birim duygularını, düşüncelerini hedef birime dil aracılığıyla iletiyorsa işitme kanalından; yüz ifadeleri, el kol hareketleri ile iletiyorsa görme kanalından söz edilir. Bunların yanında dokunma kanalı ve koklama kanalı ile de mesaj iletmek mümkündür.

İletişim iki yönlü bir süreçtir. Sadece mesaj alış veya sadece mesaj verişi iletişim için yeterli değildir. Eğer iki kişiden biri sürekli olarak konuşuyor diğeri sürekli olarak dinliyorsa aralarında bir iletişim vardır. Fakat burada konuşan açısından sözlü iletişim, dinleyen açısından sözsüz iletişim vardır. Eğer bunlar birbirlerini görmüyorlarsa konuşanla dinleyen arasında iletişim değil bir iletişim vardır. Bu durumda mesaj iletilmekte fakat mesajın karşılığı alınmamaktadır. Bu iki kişi arasında bir mesaj alış verişi söz konusu değildir. İletişimin olabilmesi için kaynak birimin gönderdiği mesaja karşılık, hedef birimin cevap niteliği taşıyan bir mesajla karşılık vermesi gerekir.

İletişim sürecinin öğelerini göz önünde bulundurarak aşağıdaki gibi bir iletişim modeli geliştirmek mümkündür.

Kaynak birim → Mesaj → Kanal → Hedef Birim

↑ _____ Dönüt _____ |

İletişim süreci ile öğretim süreci arasında büyük bir benzerlik vardır. İletişim sürecinin sahip olduğu öğelere öğretim süreci de sahiptir. Öğretim sürecinde kaynak birim konumunda olan kişi öğretmendir. Öğretmen, bilgi birikimine sahip olan ve öğrenme ortamında bu bilgi birikimini hedef birime ileten kişidir. Öğretim sürecinde hedef birim konumunda olan kişi öğrencidir. Öğrenci, öğretmenin kanal üzerinden kendisine ilettiği bilgi birikimini alan kişidir. Öğretim sürecinde mesaj, öğrencilere kazandırılmak amacıyla, eğitimin amaçlarına uygun olarak belirlenmiş olan bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklardan oluşur. Öğretmen bu bilgileri işitme, görme, dokunma vb. kanallar aracılığıyla öğrencilere iletmeye çalışır. İletişim sürecinin temel öğeleri ile öğretim sürecinin temel öğeleri arasındaki bu benzerliğe dayanarak öğretim sürecini bir iletişim süreci olarak görmek mümkündür. Bu iki süreç arasındaki benzerlik aşağıdaki şekilde olduğu gibi gösterilebilir.

Kaynak birim → Mesaj → Kanal → Hedef Birim

(Öğretmen) (İçerik) (Yöntem) (Öğrenci)

↑ _____ Dönüt _____ |
(öğrenci tepkileri)

Demirel, 1998; 24

Öğretim Süreci ve İletişim

Öğretim sürecinin amacı, ilgi ve yeteneğine uygun bir iş veya meslek sahibi yapmak amacıyla öğrencilere bilgiler, beceriler, kazandırmaktır. Onları bedensel ve zihinsel yönden geliştirmektir. Doğru düşünebilen, sağlıklı akıl yürütmeler yapabilen, doğru kararlar alabilen insanlar haline getirmektir. Onlara duygularını, düşüncelerini ifade edebilme, etkili ve güzel konuşabilme, etkili ve güzel yazabilme yeteneği kazandırmaktır.

Öğretim sürecinin bu amacını gerçekleştirmesinde etkili rol oynayan faktörlerden birisi öğretmendir. Öğretmenin görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için kendisinde bazı niteliklerin bulunması gerekir. Herşeyden önce öğretmen yeterli alan bilgisine sahip olmalıdır. Kendi alanıyla ilgili varlıkların, olayların, olguların bilgisini edinmiş olmalıdır. O konuda elde edilmiş olan genellemeleri, kuramları, kanunları bilmelidir. Çünkü öğretmen ancak bu bilgiler sayesinde varlıkları olayları tanıyabilir, yine bu bilgiler sayesinde öğrencilerine varlıkları, olayları tanıtabilir, açıklayabilir.

Nitelikli bir öğretmen yeterli alan bilgisinin yanında, bilgilerini, duygularını, düşüncelerini etkili bir biçimde ifade edebilme yeteneğini de kazanmış olmalıdır. Güzel ve etkili konuşabilmeli ve yazabilmelidir. Kısaca söylemek gerekirse nitelikli bir öğretmen etkili öğretim yöntem ve tekniklerini bilmelidir.

Yöntem, belirli bir amaca ulaşabilmek için kullanılan yol anlamına gelir (Gökçe, 1988:28). Yöntem, bilim adamlarının doğal ve sosyal varlıkların, olayların, olguların doğru bilgisini elde etmek; genellemelere, kuramlara, kanunlara varmak amacıyla izlemiş oldukları sistematik yol biçiminde de tanımlanabilir. Bilgi elde edebilmek için yöntem izlendiği gibi elde edilmiş olan bilgiyi başkalarına öğretebilmek için de yöntem izlenir. Bu anlamda yöntemi, bilimlerin elde etmiş olduğu sistematik bilgi birikimini başkalarına aktarırken izlenen yol biçiminde tanımlamak mümkündür.

Öğretmenin amacı, öğretim sürecinin içeriğini oluşturan bilgi birikimini öğrencilere kazandırmaktır. Başka bir deyişle öğrenmeyi sağlamaktır. Öğretmenin gönderdiği mesaj ile öğrencinin aldığı mesaj birbiri ile örtüşüyorsa öğrenmenin sağlandığı söylenebilir. Başka bir deyişle gönderilen mesajın niteliğinde ve niceliğinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemişse, alınan mesajda herhangi bir bilgi kaybı ve anlam farklılığı oluşmamışsa öğrenmeden söz edilebilir.

Öğretim sürecinde, öğretmen ile öğrenci arasında bilgi kaybının ve anlam farklılığının oluşması öğrenciden, öğretmenden, öğretim sürecinin içeriğinden, öğretmen-öğrenci iletişiminden kaynaklanabilir. Bu kaybın önlenmesi için adı geçen faktörlerin birtakım niteliklere sahip olması gerekir. İletişim dışındaki diğer faktörler bu çalışmanın kapsamı dışında kaldığı için üzerinde durmak istemiyoruz. Bizi daha çok ilgilendiren öğretmen-öğrenci arasındaki iletişim biçimi ve bunun öğretim süreci üzerindeki etkileridir.

İletişimde başarısızlık kısaca “gönderilen ileti”nin “algılanan ileti”ye eşit olmadığı saptanmasıyla açıklanmaktadır. Başka bir deyişle kaynak durumundaki kişinin “kafasındaki resim” alıcının algıladığı resime eşit olmayabilmektedir. Değişik yorumlara göre iletişimdeki başarısızlık kimi kez “kaynak”tan, kimi kez “alıcı”dan, kimi kez “çevre”den gelen etkilerden, kimi kez iletiyi aktaran “kanal”dan kaynaklanmaktadır (Usluata, 1996:60).

Öğretmen bilgi birikimini aktarırken anlatma yöntemi, tartışma yöntemi, problem çözme yöntemi, örnek olay yöntemi, gösterip yaptırma yöntemi gibi yöntemler seçebilir. Öğretmenin isabetli yöntem seçmesi bilgi

kaybını en aza indirebilir. Bilgi kaybının en aza indirilmesinde yöntem kadar öğretmenin seçtiği iletişim biçimi de etkili olur.

İletişim Türleri

Öğretmenin gönderdiği mesaj ile öğrencinin aldığı mesajın birbiri ile örtüşmesi, başka bir deyişle alınan mesajda herhangi bir bilgi kaybı ve anlam farklılığının oluşmaması büyük ölçüde öğretmenin seçeceği iletişim biçimine bağlıdır. Öğrenme ortamında yatay (çift yönlü) ve dikey (tek yönlü) olmak üzere öğretmenin seçebileceği iki iletişim türü vardır.

Tek Yönlü İletişim

Bu iletişim türünde öğretmen kaynak birim, öğrenci hedef birim konumundadır. Mesaj iletimi, kaynak birimden hedef birime doğru tek yönlü bir yol izler. Gönderilen mesajın hedef birim tarafından istenilen biçimde algılanıp algılanmadığı; mesajın içeriğinde niceliksel ve niteliksel herhangi bir kayıp oluşup oluşmadığı üzerinde pek durulmaz.

Tek yönlü iletişimde kaynak birim ile hedef birimin konumlarında ve rollerinde herhangi bir değişme olmaz. İletişim boyunca kaynak birim hep kaynak birim olarak; hedef birim de hep hedef birim olarak kalır.

Tek yönlü iletişim, öğretmen merkezli geleneksel öğretim yöntemlerinde özellikle tercih edilen bir iletişim türüdür. Öğretmen kendi alanında bilgi ve beceri birikiminin tek kaynağı olarak kabul edilir. Bu eğitim anlayışında öğretimin kalitesi kazandırılan bilginin miktarı ile ölçülür. O nedenle bu iletişim türünde öğretmen, kendisine verilen süre içinde, daha çok bilgi kazandırabilmek için, sürekli aktif olmak, sürekli konuşmak gereğini duyar.

Öğretmenin tek yönlü iletişim biçimini seçmesinin bir nedenini Türk aile yapısına dayandırmak mümkündür. Bilindiği gibi Türk aile yapısı otoriter bir nitelik taşımaktadır. Ailede, "bugünün küçüğü yarının büyüğü" olarak görülen çocuk; büyüklerinin emirlerine itaat eden, onlara saygı gösteren, konuşmaktan çok dinleyen konumundadır. "Ağzı var dili yok" özdeyişi çocuğun bu durumunu açıkça yansıtmaktadır. Ailedeki bu otoriter tutum, okula da taşınmış, öğretmen öğrenci ilişkisinin otoriter bir hava içinde yürütülmesine neden olmuştur. Bugünün büyüğü konumunda olan öğretmen, dün babasından gördüğü otoriter tavrı öğrenme ortamına taşıyarak bilgi ve doğruyu kendi tekelinde görmüştür. Bu durum öğretmenin tek yönlü iletişim modelini seçmesinde etkili olmuştur.

Tek yönlü iletişim sürecinde, kaynak birim konumunda olan öğretmenin içinde bulunduğu koşullar, pozisyon ve statü nedeniyle bir anlatım özgürlük ve ayrıcalığına sahip olduğu söylenebilir (Sabuncuoğlu, 1998;56).

Öğretmenin bu iletişim türünü seçmesinin bir nedeni de sınıf mevcudunun kalabalık olmasıdır. Bunun yanında, öğrenciye kazandırılması gereken bilgi birikiminin hacimli olmasına karşılık verilen sürenin yetersiz olması da öğretmenin bu yöntemi seçmesinde etkili olmaktadır.

Tek yönlü iletişim öğretmen merkezlidir. Öğretmen çok kısa zamanda, çok sayıda öğrenciye çok sayıda bilgi kazandırabilir. Bunun yanında, öğrencilerin dinleme ve not alma becerilerini geliştirebilir (Demirel, 1998;46).

Bu iletişim türünde öğrenciye konuşma, soru sorma, derse katılma, tartışma ve eleştiri yapma imkanı verilmemektedir. Öğrenci konu ile ilgili düşüncelerini söyleme ve yorum yapma imkanı bulamamaktadır. Öğrenmeler tamamen sözel kanalla iletilen mesajları dinlemeye dayanmaktadır. Tek taraflı dinleme, ilgi ve dikkatin dağılmasına, bedensel ve zihinsel yorgunluğa neden olmaktadır. Öğrenme ortamı zamanla monoton ve sıkıcı bir hal almaktadır. Bu durum motivasyonu etkilemekte ve öğrenme isteğini azaltmaktadır. Dinleme yolu ile öğrenmede büyük ölçüde bilgi kaybı olmakta; gönderilen mesaj ile alınan mesaj birbiriyle örtüşmemektedir. Dinleme konusunda yapılan araştırmalar bir konuşmayı dinleyen kişilerin eleyebildiklerini göstermiştir (Zıllıoğlu, 1993;274).

Tek yönlü iletişimin etkili olması bir yerde öğretmenin konuşma becerisine bağlıdır. Öğretmenin dili kullanabilme gücü ve ifade yeteneği öğretimde etkinliği ve verimliliği arttırmaktadır. Bunun yanında öğrencide dinleme becerisinin gelişmiş olması, öğretmenle öğrenci arasında anlam birliğinin oluşmasında etkili olmaktadır.

Çift Yönlü İletişim

Tek yönlü iletişimde, geri bildirim olmaması kaynak birime, gönderilen mesaj ile alınan mesaj arasında bir anlam kaybının olup olmadığını belirleme olanağı vermemektedir. Halbuki iletişimde önemli olan taraflar arasında anlam birliğinin sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması bir yerde kaynak birimin gönderdiği tepkilere bağlıdır. Çift yönlü iletişim, kaynak birime, hedef birimin tepkilerini görme olanağı verdiği için, öğrenme ortamında genellikle bu iletişim türü tercih edilmektedir.

Çift yönlü iletişimin tercih edilmesinin bir diğer nedeni öğretmenden kaynaklanmaktadır. Öğretmenin bilgiyi ve doğruyu kendi tekelinde görmemesi bu iletişim türünü seçmesinde etkili olmaktadır (Karagözoğlu, 1997:46). Öğretmen sahip olduğu alan bilgisinin, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler karşısında zamanla yetersiz kaldığının farkındadır. O nedenle kendisini sürekli olarak yenilemek, bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri yakından izlemek gereğini duymaktadır. Bu durum öğretmeni, başkalarının düşüncelerinden, bilgi birikiminden yararlanabilmesi için, onlarla karşılıklı iletişim kurmaya itmektir.

Bu iletişim türünde mesaj, öğretmen ile öğrenci arasında gidip gelmektedir. Kaynak birim ile hedef birimin konuları ve rolleri sürekli olarak değişmektedir. Öğretmen mesaj iletirken kaynak birim, mesaj alırken hedef birim konumuna gelmektedir. Konuların değişmesi öğretmene, gönderilen mesajın kaynağına uygun olup olmadığını saptamak ve bu arada bazı sapmalar varsa onları düzeltmek ve böylece mesajlar arasında anlam birliğini sağlamak olanağı vermektedir.

Bu iletişim türünde öğretmenin, öğrenciye konuşma fırsatı vermesi öğrenci açısından çok yararlı olmaktadır. Herşeyden önce öğrenci öğrenme ortamındaki etkinliklere katılma ve konu ile ilgili düşüncelerini söyleme imkanı bulmaktadır.

Etkinliklere katılmanın ön koşulu belli bir düzeyde bilgi birikimine sahip olmaktır. Çift yönlü iletişim, bu bilgi birikimini elde edebilmesi için

öğrenciyi dolaylı olarak etkilemekte ve onu ders çalışmaya; inceleme ve araştırma yapmaya teşvik etmektedir.

Öğrenciye konuşma imkanının verilmesi, öğrencinin konuşma korkusunu yenmesinde etkili olmaktadır. Öğrencilerin çoğunda konuşma korkusu bulunmaktadır. Bunun nedenlerinden biri Türk toplumunda ailenin otoriter bir nitelik taşımasıdır. Baba otoritesinin hakim olduğu ailede sürekli olarak baba konuşmakta, çocuklar dinlemektedir. Öğretmen otoritesinin hakim olduğu okulda da durum pek farklı değildir. Orada da sürekli olarak öğretmen konuşmakta, öğrenciler dinlemektedir. Genel olarak toplumumuzda “söz gümüşe sükut altındır” sözü ile de ifade edildiği gibi konuşmak değil “susmak” özendirilmektedir. Ailede, okulda, sosyal çevrede konuşma alışkanlığı edinemeyen öğrencide zamanla “konuşma korkusu” oluşmaktadır. İletişimin karşılıklı diyaloga dayandığı bir öğrenme ortamı bu korkunun giderilmesinde etkili olmaktadır.

Öğrenme ortamında öğrencilere konuşma imkanının verilmesi onların konuşma yeteneğinin gelişmesinde etkili olmaktadır. Öğrenciler duygularını, düşüncelerini daha güzel ve daha etkili bir biçimde ifade edebilmektedirler. Söz söyleme yeteneğinin artması, düşüncelerinin öğretmen ve diğer öğrenciler tarafından benimsenmesi öğrencilerin kendilerine olan güvenini arttırmaktadır.

İletişimin çift yönlü olduğu bir öğrenme ortamında öğrenci eleştiri yapabileceği ve tartışma becerisini geliştirebilir. Aynı konuda, farklı düşüncelerin ortaya konduğu böyle bir ortamda öğrenci, öğretmen veya diğer öğrencilerle tartışmaya girebilir. Birtakım kanıtlar göstererek kendi söylediklerinin doğru olduğunu, yine bir takım kanıtlar göstererek diğer düşüncelerin yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışabilir. Tartışma sonucunda doğruluğu kanıtlanan düşünce etrafında bir uzlaşma sağlanabilir.

Tartışma imkanının olduğu bir öğrenme ortamında öğrenciler, aynı konuda farklı, fakat tutarlı ve doğru görüşleri sürülebileceğini görme fırsatı bulurlar. Bu durum öğrencilerin, kendi görüşlerinin doğru olduğu konusunda aşırı ısrarcı olmalarını engelleyebilir. Farklı düşünceler karşısında daha esnek ve daha hoşgörülü olabilirler. Kendi görüşlerini özeleştiriye tabi tutabilirler. Kendi eksikliklerini görebilirler ve onları telafi etme yoluna gidebilirler.

İletişimin karşılıklı olması, öğretmenin sürekli sorular sorması ve öğrencileri sürekli sorunlarla karşı karşıya getirmesi onların düşünme gücünün gelişmesinde etkili olur. Eğitimin bir amacı da öğrencinin düşünme yeteneğini geliştirmek; onu sağlıklı akıl yürütmeler yapabilen, sağlıklı muhakemeler yapabilen, doğru kararlar alabilen bir insan haline getirmektir. Böyle bir insan, edindiği bilgi ve beceri birikimini kullanarak günlük yaşamda karşılaştığı sorunları çözebilir, ülke sorunlarına karşı daha duyarlı olabilir.

Çift yönlü iletişim öğrenci açısından olduğu kadar öğretmen açısından da yararlıdır. Öğrenciler arasında ilgi, istidat ve yetenekleri açısından bireysel farklılıklar vardır. Bu farklılıkların belirlenmesinde çift yönlü iletişim etkili olur. Öğretmen açısından bu farklılıkların bilinmesi çok önemlidir. Bir yerde öğretimin gerçekleşmesi bu farklılıkların bilinmesine bağlıdır. Öğretmen, bilgi, beceri kazandıracığı öğrencilerini tanırsa; onların bedensel ve zihinsel gelişim

düzeylerini, ilgi alanlarını, yeteneklerini, gereksinimlerini bilirse; öğrenme konularını ona göre seçer, konu ile ilgili hedefleri ona göre belirler, örnekleri ona göre verir ve öğretimde daha etkili olur.

İletişimin karşılıklı olduğu bir öğrenme ortamında öğretmen kendisini ve öğrencileri değerlendirebilir. Öğrencilerin tepkilerine bakarak konunun anlaşılabilir ve anlaşılabilir yanlarını belirleyebilir. Başarısızlık oranı yüksekse izlediği öğretim yöntemini değiştirebilir.

Sonuç

Öğretim süreci bir iletişim sürecidir. Öğretmen ile öğrenci arasındaki iletişim biçimi öğretimin niteliğini etkilemektedir. Öğrenme ortamında değişik iletişim biçimleri tercih edilebilir. Eğer, sınıf mevcudu kalabalık değilse ve öğretim için ayrılan süre yeterli ise öğretmen yatay iletişim türünü tercih etmelidir. Çünkü bu iletişim türü hem öğrenci, hem öğretmen hem de öğretimin etkinliği ve verimliliği açısından daha yararlı olmaktadır.

Kaynakça

- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş, Cuma Çivi. (1997), **Genel Öğretim Metodları**. İstanbul: Öz Eğitim Yayınları.
- CÜCELOĞLU, Doğan. (1987), **İnsan İnsana**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- DEMİREL, Özcan, (1998), **Genel Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi.
- DURKHEİM, Emile. (1956), **Education and Sociology**, Free Press, İllinois, S.71, Aktaran Eyüp, KEMERLİOĞLU. S, KIZILÇELİK. M.GÜNDÜZ. (1996).**Eğitim Sosyolojisi** İzmir: Saray Kitabevi.
- ERGİN, Akif. (1998), **Öğretim Teknolojisi ve İletişim**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERTÜRK, Selahattin. (1981), **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yelkentepi Yayınları.
- GÖKÇE, Birsen. (1988), **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**. Ankara: Savaş Yayınları.
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat. (1998), **Örgütsel Psikoloji**. Bursa: Alfa Yayınevi.
- TYLER, Ralph, W. Basic. (1950), **Principles of Curriculum and Instruction**. Chicago: The University of Chicago, Press, S.4. Aktaran N, Fidan. (1985).**Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara:Alkim Yayınevi.
- ULUATA, Aysel. (1996), **İletişim**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- VARIŞ, Fatma. (1976), **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ZILLIOĞLU, Merih. (1993), **İletişim nedir**. İstanbul: Cem Yayınevi.